
Anne van den Dool

Openbare bibliotheken in het Caribisch gebied

‘Door de pandemie zijn we nog dichter bij elkaar gekomen’

Bibliotheca Nacional Aruba

De afgelopen jaren is de samenwerking tussen openbare bibliotheken in het Europees en het Caribisch deel van Nederland in een stroomversnelling terechtgekomen. De zes eilanden hebben sinds 2020 allemaal toegang tot de digitale bibliotheek en kregen begin dit jaar boeken en bibliotheekmeubels toegestuurd. Hoe ziet de relatie tussen beide kanten van het Koninkrijk op bibliotheekgebied eruit?

In april 2021 arriveerde er bijzondere post in het Caribisch deel van het Koninkrijk: honderden afgeschreven bibliotheekboeken en -meubels vonden hun weg naar de eilanden. Op initiatief van Nederlandse openbare bibliotheken samen met de Koninklijke Bibliotheek (KB) werden bibliotheken aldaar van materiaal voorzien. Onder meer de bibliotheken in Enschede, Barneveld, Hoorn en Almere droegen een steentje bij. Ook doneerde NBD Biblion, de Zoetermeerse organisatie die verantwoordelijk is voor de selectie en aanschaf van bijna alle bibliotheekboeken in Nederland, driehonderd gloednieuwe exemplaren.

Voor de eilanden van het Caribisch gebied zijn zulke cadeaus een luxe. Boeken zijn er erg duur, vanwege het beperkte aantal boekwinkels op de eilanden zelf, en de verzendkosten uit andere delen van de wereld zijn hoog. In Nederland worden vaak exemplaren in uitstekende staat afgeschreven, omdat ze onvoldoende worden uitgeleend. Ook worden vestigingen met grote regelmaat opnieuw ingericht, zodat ze geschikter zijn voor de activiteiten die bibliotheken in toenemende mate ontplooiën. Overbodige meubels dreigen dan bij het grofvuil te belanden.

De verzending betekende een nieuwe stap in de samenwerking met de bibliotheken in het Caribisch gebied. In 2018 kwam op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) het eerste contact vanuit de KB tot stand. Aanvankelijk ging het alleen om de BES-eilanden: Bonaire, Sint-Eustatius en Saba. Zij kregen in 2019 ook toegang tot de online Bibliotheek, waar leden digitale boeken kunnen lenen. In juni 2020 werd dit uitgebreid naar de CAsT-eilanden, Curaçao, Aruba en Sint-Maarten, en vanwege de sluiting van de bibliotheekvestigingen door de coronacrisis werd er extra vaart achter gezet.

Vruchten plukken

De samenwerking heeft op meer manieren vruchten geplukt van de crisis, legt Sander van Kempen, vanuit de KB verantwoordelijk voor het contact met het Caribisch gebied, uit. 'Voor de coronacrisis overlegden we enkel telefonisch, maar nu eens in de drie à vier weken, met alle eilanden online via Teams. Door het opvoeren van de frequentie én de uitbreiding van de technische mogelijkheden is ons contact aanzienlijk verbeterd.'

Het beeldbellen zorgt voor warmer contact, en dat is hard nodig bij een samenwerking met mensen die je nog nooit in het echt hebt gezien. 'Ik zou dolgraag op bezoek gaan', aldus Van Kempen. 'Maar dat is nog even niet mogelijk. Voor hen is deze visuele manier van contact houden misschien nog wel belangrijker dan voor ons. Op de eilanden leven ze in kleine gemeenschappen, waar ze elkaar goed kennen. Ze werken er op basis van vertrouwen, van fysieke nabijheid, samen opgegroeid zijn. Gelukkig groeit ook het vertrouwen in ons.'

Frequent contact biedt verschillende voordelen, merkt Van Kempen. 'We zijn geneigd de eilanden over één kam te scheren, terwijl ze zo verschillend zijn. Tijdens onze overleggen wordt dat steeds weer duidelijk. In die meetings delen de eilanden ook onderling ervaringen en steken ze elkaar aan met goede ideeën.

Bibliotheekprogramma's

Van Kempen kijkt graag vooruit. 'Na de implementatie van de digitale bibliotheek op alle eilanden heb ik me direct gericht op de introductie van landelijke programma's die in Nederland hun waarde hebben bewezen. Zoals BoekStart, voor kinderen van 0 tot 4 jaar, met onder andere een samenwerkingsprogramma met kinderopvanginstellingen en het BoekStart-koffertje dat ouders van pasgeboren baby's kunnen ophalen in de bibliotheek. De boekencollectie voor de allerkleinsten die we daar zojuist naartoe hebben verstuurd, sluit daar mooi bij aan. Ook de Bibliotheek *op school*, het leesbevorderingsprogramma dat de samenwerking tussen bibliotheek en primair en voortgezet onderwijs versterkt, kan daar zeker vruchten afwerpen.'

Van Kempen realiseert zich welke risico's aan zulke goedbedoelde interventies kleven. 'Het is mijn drijfveer om de samenwerking tussen de openbare bibliotheken op alle eilanden en Europees Nederland te blijven versterken, omdat ik geloof dat we daar aan beide kanten van de oceaan beter van worden. Bij zo'n opstuuractie lijkt het alsof wij van alles komen brengen. Dat voelt ongelijkwaardig, bijna koloniaal. Ik probeer altijd te achterhalen of zij evenveel behoefte hebben aan deze interventies als wij. Ik vraag regelmatig: wat willen jullie? Aangeven dat je je bewust bent van de

verschillende perspectieven zorgt al voor een wereld van verschil.’

Win-winsituatie

De samenwerking kan ook ons veel opleveren, ziet Van Kempen. ‘In Nederland denken we graag in de formele structuur van een landelijke, provinciale en gemeentelijke overheid. We lijken minder bezig met de groepen die we nu lastig bereiken, zoals laaggeletterden en laag-taalvaardigen. Doordat ze dicht bij de lokale gemeenschap staan, bereiken de bibliotheken op de eilanden die groepen gemakkelijker en kunnen ze hen beter helpen. Wij kunnen daarvan leren door dichterbij de burger proberen te staan, midden in de gemeenschap. We denken vaak dat we inclusiever zijn dan in werkelijkheid zo is. De samenwerking leert ons bewuster te worden van onze blinde vlekken.’

Ook in zijn dagelijkse werkpraktijk houdt de samenwerking Van Kempen zo nu en dan een spiegel voor. ‘Ik loop vaak over van ideeën, maar moet soms een stap terugdoen om te toetsen of die plannen daar ook passen. Deze samenwerking vraagt meer dan andere projecten om overleggen, vragen en luisteren. Het is een bijzondere vorm van realiteitsbesef. We moeten bijvoorbeeld niet vergeten dat sommige van de vestigingen worden gerund door enkele medewerkers, die door hoogstens een paar vrijwilligers worden bijgestaan. Wij kunnen nog zo druk bezig zijn met de transitie van de uitleenbibliotheek naar de maatschappelijk-educatieve bibliotheek, maar als de middelen er niet zijn, wordt die overstap lastig.’

Bewuster samenwerken

Wat is de rol van de eilanden in de Netwerk-agenda, het ambitieuze document dat in maart jongstleden is opgeleverd, waarin bibliotheken en overheidsorganisaties zich committeren aan de belangrijkste maatschappelijke opgaven van dit moment (KB et al. 2021)? ‘Ik riep al bij de eerste voorbereidingen van dat document: de eilanden moeten daarin ook een plaats krijgen,’ vertelt Van Kempen. ‘We kunnen hen niet klakkeloos in zo’n plan plakken: we moeten eerst bekijken of de vastgestelde opgaven bij hen net zo spelen als bij ons. Dat lijkt inderdaad het geval, zij het in verschillende mate per eiland: de ligging, omvang en bevolkingssamenstelling

van de eilanden verschillen. Daarom kunnen zij de opgaven verdelen: het ene eiland richt zich meer op een leven lang ontwikkelen, het volgende gaat aan de slag met digitale vaardigheden. Zo vormen ze samen een netwerk, dat we eventueel aan Nederlandse bibliotheken kunnen koppelen. Zo kunnen ze op praktisch niveau ideeën uitwisselen.’

Van Kempen merkt dat de samenwerking navolging krijgt. ‘Ook het ministerie van OCW gaat nu bewuster met de samenwerking om. De eilanden werden bijvoorbeeld genoemd in het meest recente advies van de Raad voor Cultuur over de bibliotheeksector, zonder dat ik daar zelf om heb moeten wedijveren. Het voorstel van de Raad om de benodigde 95 miljoen euro voor bibliotheken ook in te zetten in het Caribische deel van het Koninkrijk, juich ik natuurlijk van harte toe’ (zie Raad voor Cultuur 2021).

Collectieve bewaarplaats

Hoe kijken ze aan de andere kant van de oceaan naar de samenwerking? Meer dan positief, vertelt Astrid Britten, directeur van de bibliotheek

Astrid Britten,
directeur Biblio-
theca Nacional
Aruba

van Aruba. Zij klom al enkele jaren geleden in de pen om het belang van de aansluiting van de CAST-eilanden bij de digitale bibliotheek onder de aandacht te brengen.

‘Aan de Nederlandse kant bleef het toen een tijdje stil’, zegt Britten. ‘Bij de start van de coronacrisis heb ik opnieuw van me laten horen: nu was zo’n stap urgenter dan ooit. Toen is de samenwerking tussen de bibliotheken van het Europees en het Caribisch deel van Nederland echt op gang gekomen: niet alleen met het collectief gebruik van de digitale bibliotheek, maar ook met maandelijkse vergaderingen – en de boeken en meubels die recent onze kant op gekomen zijn, natuurlijk. We hebben de pandemie aangegrepen om nog consequenter te gaan samenwerken.’

De bibliotheek van Aruba heeft zowel een openbare als een nationale functie. ‘Wij zijn ook een collectieve bewaarplaats voor nationaal erfgoed’, legt Britten uit. ‘Daarnaast vervullen wij dezelfde kernfuncties als bibliotheken in Europees Nederland: ook wij zijn een centrum voor ontwikkeling, ontspanning en ontmoeting.

Ook wij zetten ons in voor een geïnformeerde samenleving. Het belang van lezen is groot voor ons.'

Tombola van talen

Op een multicultureel en meertalig eiland brengt dat uitdagingen met zich mee. 'Aruba kent twee officiële talen: het Nederlands en, sinds 2003, het Papiamentu. Verder is het Spaans een veelgebruikte taal, vanwege onze geografische ligging, dicht bij Venezuela en Colombia. Daarnaast wordt hier veel Caribisch Engels gesproken.'

Hoewel Papiamentu veruit de meest gesproken taal is, zijn de meeste boeken in de bibliotheek in het Nederlands. 'We volgen daarin het Nederlandstalige onderwijssysteem', aldus Britten. 'Bovendien kunnen we minder makkelijk aan boeken in andere talen komen. Bij activiteiten, zoals lezingen en debatten, variëren we meer. We zetten er altijd duidelijk bij welke taal wordt gesproken.'

De samenwerking met het Nederlandse vasteland verloopt prettig, vindt Britten. 'Veel van mijn collega's hebben een bibliotheekopleiding in Den Haag of Amsterdam gevolgd. Vrijwel alle literatuur in onze kasten komt uit Nederland. We volgen goed wat in Europees Nederland gebeurt, zien hoe de branche continu in ontwikkeling is. Ook voor ons is de digitale samenleving een *hot topic* – misschien zelfs nog wel meer, omdat we als eiland online gemakkelijker met iedereen verbonden zijn.'

Daarnaast merkt Britten dat de bibliotheek met prioriteiten zoals laaggeletterdheid en leesbevordering aansluit bij de wensen van de lokale politiek. 'Ook onze wethouders streven naar vaardige burgers op hun eiland. Daarnaast weten lokale partners ons steeds vaker te vinden, bijvoorbeeld voor de organisatie van spreekuren en activiteiten. We zijn zichtbaarder, men weet beter wat we in huis hebben. We maken steeds meer deel uit van een community.'

Het partnerschap met de KB is voor Britten erg belangrijk. 'Voor Nederland waren de eilanden af en toe misschien wat ver weg, maar nu zijn we dichterbij. Ik ben blij dat we gebruik mogen maken van de expertise die aan de andere kant van de wereld aanwezig is.' •

Feiten & cijfers over de bibliotheken in Caribisch Nederland

De bibliotheken in Caribisch Nederland opereren op een andere schaal dan veel van de bibliotheken in Nederland. Ook tussen de eilanden bestaan verschillen. Zo is op Sint-Eustatius (23 procent) en Saba (19 procent) een beduidend groter deel van de bevolking lid van de bibliotheek dan op Bonaire (9 procent). Gemiddeld is circa één op de tien bewoners lid, tegenover één op de vijf in Nederland.

De bibliotheken op deze drie BES-eilanden zijn onderdeel van het Nederlandse netwerk. Over deze drie vestigingen worden, net als over alle bibliotheken in Europees Nederland, jaarlijks de belangrijkste cijfers verzameld via de Gegevenslevering Wsob (Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen). Samen beschikken de BES-eilanden over circa 43 duizend fysieke materialen, die in totaal zo'n 15 duizend keer per jaar worden uitgeleend. Ter vergelijking: de bibliotheken in Europees Nederland beschikken samen over 24,7 miljoen fysieke materialen, die tezamen 3,9 miljoen keer worden uitgeleend. Sinds 2019 kunnen de BES-eilanden ook gebruikmaken van de online Bibliotheek; in 2020 volgden de CAST-eilanden. Wegens hun status als apart land binnen het Koninkrijk worden deze laatste drie eilanden niet meegenomen met de Gegevenslevering Wsob.

(Bron: Burgt et al. 2020)

Literatuur

Burgt, A. van de, en S. van de Hoek (2020)

Bibliotheekstatistiek 2019. Den Haag: Koninklijke Bibliotheek.

KB, VOB en Stichting Samenwerkende POI's Nederland (2021) *Netwerkagenda 2021-2023*. Den Haag (etc.): Koninklijke Bibliotheek (etc.).

Raad voor Cultuur (2021) *Invester in cultuur voor iedereen*. Den Haag: Raad voor Cultuur.

Anne van den Dool

is tekstschrijver, auteur en cultureel journalist en werkt als onderzoeksredacteur bij de Koninklijke Bibliotheek